CZU:81'25
https://doi.org/10.52505/1857-4300.2021.1(313).08
ORCID: 0000-0002-9462-8303

Irina BREAHNĂ

Universitatea de Stat din Moldova
(Chişinău)

TRADUCERE ȘI PERTINENȚĂ

Translation and relevance

Abstract. Following its first edition in 1991, E.-A. Gutt's work „Translation and Relevance" has become classic in translation studies during last ten years. Its second edition in 2000 intends to bring out with new clarity the truly unique mandate of translation which distinguishes it from other ways of interlingual communication" (2014, p. 208). *The Theory of Relevance* (Sperber, Wilson, 1995) focuses on the translator who makes relevant decisions depending on the addressee. As it is a cognitive theory of human communication, Relevance has a power of explanation and generalization that is strong enough to account for the cognitive aspects of translation. A particular translation theory is therefore not necessary. E.-A. Gutt insists on this point, which has been criticized many times since.

In the present research the author reflects on the role of translation in the Relevance framework as well as highlights their own account of how cognition and context shape this mode of interlingual communication.

Keywords: cognition, context, communication, interpretative resemblance, Relevance, direct translation, indirect translation.

Rezumat. În urma primei ediții, din 1991, lucrarea lui E.-A. Gutt „Translation and Relevance" a devenit în decurs de zece ani o referință clasică pentru cercetările traductologice. Noua ediție a lucrării, din 2000, are drept obiectiv să pună în evidență traducerea în calitate de activitate specifică, distinctă de alte moduri de comunicare interlingvală. Teoria pertinenței (Sperber, Wilson, 1995) este invocată în acest sens prin intermediul figurii traducătorului, care ia decizii pertinente în funcție de destinatar. Întrucât este o teorie cognitivă a comunicării umane, teoria pertinenței are o putere de descriere și de generalizare suficient de solidă pentru a explica aspectele cognitive ale traducerii. Prin urmare, nu este necesară o teorie particulară a traducerii. E.-A. Gutt insistă asupra acestei abordări, care a întâmpinat o anumită rezistență din partea comunității științifice.

În cercetarea noastră, ne propunem să reflectăm asupra locului traducerii în paradigma teoriei pertinenței și să oferim propria noastră viziune asupra modului în care cogniția și contextul modelează acest mod de comunicare interlingvală.

Cuvinte-cheie: cogniție, context, comunicare, similaritate interpretativă, teoria pertinenței, traducere directă, traducere indirectă.

BDD-A31878 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 09:10:47 UTC)

În cele ce urmează, vom arăta în ce condiții teoria pertinenței (TP) a devenit și o teorie a traducerii. În acest scop, facem o scurtă incursiune în evoluția cercetărilor traductologice, pentru a indica care sunt avantajele TP în raport cu alte abordări ale traducerii. În plus, urmărim cum aspectele pragmatice și cognitive ale traducerii justifică ideea că o teorie generală a comunicării este suficientă pentru a explica fenomenul traducerii.

Abordări descriptive și explicative ale traducerii.

În „Memes of Translation" (1997/2016), A. Chesterman împrumută din sociobiologie conceptul de „memă"[1] în calitate de metaforă pentru traducere. Metafora respectivă are scopul de a o înlocui pe cea a traducerii în calitate de transfer. În opinia cercetătorului englez, traducerea face mai mult decât să transfere și să conserve obiectul tradus. Ea propagă și modifică prin acțiunea sa. În acest mod, mema, așa cum este definită de R. Dawkins, devine o metaforă mai potrivită pentru ceea ce reprezintă fenomenul traducerii în istoria umanității: „Avem nevoie de un nume pentru noul replicator, de un substantiv care să comunice ideea unei unități de transmitere culturală sau a unei unități de imitație. „Mimemă" vine dintr-o rădăcină elină convinabilă, însă eu doresc un termen mai simplu, care să sune puțin la fel ca și „genă". Sper că prietenii mei clasiciști mă vor ierta dacă voi prescurta cuvântul mimemă, pentru a rămâne la memă. Exemple de meme sunt melodii, idei, ghicitori, mode vestimentare, tehnici de olărit sau de construcție. Exact așa cum genele se propagă în fondul genetic, sărind dintr-un corp în altul la bordul spermatozoizilor și al ovulelor, tot astfel memele se propagă în fondul memetic sărind dintr-un creier în altul printr-un proces care, într-un sens larg, poate fi numit imitație" (Dawkins, 2019, p. 327-328).

Traducerea este astfel un mecanism care permite memelor să supraviețuiască dincolo de frontierele culturale și lingvistice în același mod în care organismele umane sunt mecanisme care asigură supraviețuirea și replicarea genelor. Pentru A. Chesterman, există și meme care reflectă idei sau concepții despre traducere sau o teorie a traducerii. O teorie a traducerii devine un memom, adică o structură complexă de meme în relații de interdependență, iar memele cu un grad înalt de generalitate pot fi considerate supermeme (Chesterman, 2016, p. 2-3).

A. Chesterman distinge 5 supermeme ale traducerii. Ele reprezintă concepte teoretice, norme, strategii sau valori cu un grad de influență atât de mare, încât

[1] În ce privește traducerea noțiunii engleze „meme", facem trimitere la nota traducătorului din ediția română a lucrării lui R. Dawkins „The Selfish Gene" (1976), unde apare pentru prima dată acest concept: „Din motive lesne de înțeles, după cum *gene* se spune în română «genă», tot astfel *meme* nu poate fi preluat altcumva decât în forma, la început bizară, însă – după explicațiile lui Dawkins –, perfect inteligibilă și în contextul semantic al limbii române, de «memă»" (2019, p. 323).

BDD-A31878 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 09:10:47 UTC)

revin în câmpul reflecțiilor despre traducere cu o regularitate uimitoare, chiar dacă sub aparențe diferite. Influența majoră a supermemelor însă nu garantează că acțiunea lor este neapărat benefică, observă A. Chesterman. Cele 5 supermeme sunt: cuplul *sursă – țintă*, conceptele de *echivalență* și *intraductibilitate*, dihotomia *traducere liberă – traducere literală* și ideea că *orice scriere este traducere* (*ibidem*, p. 3-10).

Ultima supermemă își are originea în cele trei tipuri de traducere propuse de R. Jakobson, în viziunile hermeneutice ale lui G. Steiner, dar și în abordările postmoderne ale intertextualității. Dacă nu există text „original", nu putem traduce decât ceea ce alții au spus înainte de noi. De pe aceste poziții teoretice se profilează și o nouă atitudine față de conceptul de sens. Dacă supermema echivalenței postulează sensul drept o realitate care există „în afară", într-o realitate obiectivă, iar sarcina traducătorului este de a-l transporta din textul-sursă în textul-țintă în condițiile supermemei de față, sensul este generat de însuși procesul comunicării sau interpretării, fiind modelat de acesta. Sensul nu este un dat. El este constituit în timp, dar și instantaneu. Aceste două abordări ale sensului integrează diferit și conceptul de intraductibilitate. Dacă sensul nu este un adevăr obiectiv, atunci traducerea nu doar că este posibilă, dar nici măcar nu se deosebește atât de mult de alte forme de utilizare a limbajului (*ibidem*, p. 10). Observăm că în supermema dată se regăsesc idei postulate de TP, în primul rând cea conform căreia comunicarea prin intermediul codului lingvistic este un proces non autonom, subordonat procesului inferențial (deductiv). Procesul inferențial, pe de altă parte, este autonom. El funcționează relativ în același mod, indiferent de faptul dacă este sau nu combinat cu comunicarea prin cod (Sperber, Wilson, 1995). Constatarea în cauză nu servește doar ca argument pentru TP în calitate de teorie a traducerii, dar și demonstrează o anumită convergență a ideilor din mai multe domenii de cercetare, într-un interval de timp destul de extins, cu rădăcini în perioade pre-TP.

Deși supermemele sunt idei, practic indestructibile care revin cu insistență în domeniul traducerii, există totuși și o altă categorie de idei care au influențat semnificativ diferite etape ale reflecțiilor despre traducere, fără a se impune cu aceeași forță. Aplicând principiile lui K. Popper privind metodologia științifică, A. Chesterman consideră că fiecare dintre ideile respective a fost o soluție propusă pentru rezolvarea unei anumite probleme și, prin aceasta, a generat o nouă problemă, într-un proces interminabil, care se tot apropie de „adevăr". Traductologul englez distinge 8 etape majore în evoluția ideilor despre traducere. Fiecare etapă este concepută ca o memă individuală sau un complex de meme, axate pe soluționarea unei anumite probleme sau set de probleme (științifice sau proto-științifice). Unele dintre ipotezele sau conceptele teoretice, care apar în fiecare etapă, dispar, iar altele supraviețuiesc în memofondul[2] etapelor ulterioare (Chesterman, 2016, p. 18).

[2] Dacă genofondul este un rezervor genetic, memofondul este un rezervor de meme.

BDD-A31878 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 09:10:47 UTC)

Fiecare dintre cele 8 complexe de meme este ilustrat printr-o metaforă, menită să condenseze totalitatea ideilor și proceselor care se asociază cu etapa respectivă. Urmele tuturor celor 8 etape se regăsesc în memofondul curent al traducerii. Ordonate cronologic, complexele de meme sunt: *cuvintele* – a traduce înseamnă a reconstrui; *cuvântul lui Dumnezeu* – a traduce înseamnă a copia; *retorica* – a traduce înseamnă a imita; *logosul* – a traduce înseamnă a crea; *lingvistica* – a traduce înseamnă a transcoda; *comunicarea* – a traduce înseamnă a transmite un mesaj cuiva; *cultura țintă sau cultura traducătoare* – a traduce înseamnă a manipula (*ibidem*, p. 18-40); *cogniția*[3] – a traduce înseamnă a gândi.

A. Chesterman menționează paradigma lui E.-A. Gutt atât în etapa *comunicare*, cât și în etapa *cogniție*. Acest lucru nu este întâmplător și poate servi drept argument în plus pentru o abordare teoretică a traducerii în cadrul TP. Lucrarea fondatoare a TP se numea „Relevance: Communication and Cognition". Pertinența este un principiu de bază al cogniției umane care explică comunicarea, inclusiv comunicarea verbală. Traducerea poate fi concepută, în opinia noastră, ca o funcție definită de două variabile – de comunicare și de cogniție. Între aceste coordonate, considerăm justificată o abordare a traducerii în acord cu principiul pertinenței. O traducere reușită, insistă E.-A. Gutt (2014), este similară cu originalul într-un mod considerat pertinent în raport cu scopul scriitorului (autorului)/ comanditarului și cu necesitățile și mediul cognitiv al destinatarului. În paradigma comunicativă, atât E.-A. Gutt, cât și alți cercetători în domeniu au arătat că principiile derivate din supermema echivalenței, postulări despre „același efect" sau despre „aceeași funcție", se bazează pe o eroare logică, pe așa-numita eroare a destinatarului omogen. Or, dacă fiecare utilizator al unei limbi interpretează un enunț în baza propriei practici de locutor și a propriei experiențe de viață, nu se vor găsi doi destinatari care vor recepta un text pornind de la același set de ipoteze cognitive. Diferența devine și mai semnificativă când vizează destinatari cu limbi sau culturi diferite.

Paradigma cognitivă a abordării lui E.-A. Gutt se reflectă asupra modului în care este definit domeniul de cercetare a teoriei traducerii: mai curând facultățile mintale ale traducătorului, decât textele sau procesele de producere a textelor.

În ediția din 2016 a lucrării „Memes of Translation", A. Chesterman a actualizat direcțiile de cercetare și rezultatele obținute în domeniul traducerii, în lumina evoluțiilor din ultimele două decenii (p. 46). Autorul constată că cercetările în bază de corpus au adus o contribuție majoră pentru mema lingvistică, anume în domeniul universaliilor traducerii. Astfel, în urma procesării unor mari corpusuri de texte traduse și texte netraduse, de texte-sursă cu traducerile lor respective, în mai multe cercetări au fost examinate astfel de fenomene ca tendința traducătorului de a explicita, de a normaliza stilul și dialectul, de a traduce mai literal atunci când un

[3] Preluăm de la G. Lungu-Badea traducerea pentru primele 7 etape (2005, p. 47). Preferăm să utilizăm pentru etapa a 8-a termenul „cogniție", din motive de paralelism terminologic: *cogniție*, *științe cognitive*, *teorie cognitivistă*.

BDD-A31878 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 09:10:47 UTC)

anumit text literar a fost deja tradus în limba-țintă respectivă. Comparând traduceri cu texte originale din aceeași limbă, cercetătorii au observat că traducătorii tind să utilizeze un limbaj mai simplu, dar și construcții atipice în detrimentul unor construcții specifice limbii-țintă.

În opinia noastră, aceste observații se explică și fără a recurge la un concept particular de universalii ale traducerii. Ele sunt coerente cu principiul comunicativ al pertinenței și cu prezumția pertinenței optimale. Cu cât mediul cognitiv mutual manifest este mai mare, cu atât volumul inputului lingvistic va fi mai redus. În acest mod se explică de ce două persoane foarte apropiate comunică eficient fără a recurge la fraze complexe cu explicitări. Pe de altă parte, în cazul traducerii, mediul cognitiv mutual manifest este foarte limitat atât între traducător și cititorul său, cât și între autorul din cultura-sursă și destinatarul său din cultura-țintă. În ceea ce privește cel de-al doilea set de observații obținute în urma comparării traducerilor cu texte originale în aceeași limbă, în opinia noastră, ele, de fapt, confirmă ideea că traducerea, cel puțin cognitiv, nu este o activitate diferită de orice activitate care include procesarea limbajului. În același sens, se poate compara performanța în limba maternă a persoanelor expuse preponderent unui context monolingv cu performanța în limba maternă a persoanelor expuse preponderent unui context bilingv sau chiar plurilingv. În aceste condiții, nu vedem în ce măsură activitatea de traducere se deosebește de orice altă activitate influențată direct sau indirect de alternarea codului sau de ce fenomenele asociate traducerii sunt distincte de cele generate de procesele de interferență. Credem însă că o explicație posibilă ține de constituirea traductologiei ca știință independentă. Într-o paradigmă clasică, acest lucru ar fi posibil doar dacă traducerea ar avea trăsături particulare față de alte instanțe de utilizare a limbajului. Totuși, propria noastră abordare a traducerii în cadrul TP aderă la ceea ce E.-A. Gutt numea, în titlul unui articol din 1990, o abordare teoretică a traducerii fără o teorie a traducerii. Tratând în acest mod, s-ar părea că punem la îndoială legitimitatea științifică a traductologiei. În viziunea noastră, paradigma tradițională a unor științe impermeabile nu mai reflectă realitatea cercetărilor moderne, care se plasează tot mai mult în sfera interdisciplinarității. Faptul că o teorie generală a cogniției și comunicării poate fi și o teorie a traducerii, nu lezează dreptul la existență a traductologiei. Dimpotrivă, considerăm că ea îl consolidează în măsura în care îi oferă un grad de generalizare pe care teoriile anterioare nu l-au putut obține. Atunci când ne referim la cogniție și comunicare în cadrul TP, principiile fundamentale sunt general umane. Principiul pertinenței reunește toți traducătorii din toate limbile și din toate culturile. Ceea ce diversifică comportamentul, produsele, ideologia etc. acestor traducători este noțiunea de „context”, așa cum este ea definită în TP. În acest sens, adoptăm distincția făcută între actul de traducere și evenimentul de traducere, introdusă de G. Toury (2012, p. 67-69). Traductologul propune diferențierea respectivă pentru a evita interpretări extreme și absurde, în care se operează o disociere completă a mintalului de situația în

BDD-A31878 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 09:10:47 UTC)

care are loc actul traducerii. G. Toury nu neagă faptul că traducerea trebuie abordată într-un cadru, în esență, cognitiv. Orice act de traducere reunește un subiect uman și un text unic, iar locul în care se produce actul este creierul uman. Totuși, în opinia autorului, nu trebuie neglijat nici mediul în care se produce actul de traducere, deoarece acesta impune anumite constrângeri. Prin urmare, abordarea cognitivă trebuie completată cu o abordare socio-culturală. În opinia lui G. Toury, aceste două perspective nu se află într-o relație de opoziție. Orice concurență dintre ele se anulează dacă determinăm corect obiectul investigat: structura internă a procesului sau includerea lui într-un context particular. Altfel spus, dacă se cercetează actul în sine sau evenimentul global. Formulată astfel, relația devine una de interdependență. Nu există eveniment de traducere fără act de traducere. De asemenea, niciun act de traducere nu se realizează în afara unui context care îl încadrează și îl condiționează. G. Toury admite că ar fi chiar posibil ca aspectul intern și aspectul extern să se influențeze reciproc. În cadrul TP, o astfel de posibilitate devine principiu explicativ. Din acest motiv investigarea traducerii în cadrul TP oferă, din start, o bază teoretică solidă, în care factorul individual (cognitiv) și factorul socio-cultural (mediul cognitiv/ contextul) stau la baza producerii de sens, adică a comunicării umane. În timp ce actul este în esență tributar proceselor cognitive, evenimentul reflectă latura comportamentală a traducerii, influențată de factori sociali, economici, politici, culturali etc. În aceste condiții, putem concilia o viziune a traducerii în cadrul TP cu ideea unui domeniu independent pentru cercetarea traductologică. Altfel spus, TP ne permite să justificăm de ce, în pofida unei mari variații la nivelul actualizării obiectului său de studiu, acest obiect de studiu este totuși unic. Ceea ce particularizează cercetarea traducerii, în raport cu cercetarea altor practici care utilizează limbajul, este anume investigarea evenimentului de traducere sau, mai exact, investigarea modului în care se construiește contextul în cadrul căruia are loc actul de traducere. Prin urmare, devine relevant faptul de ce titlul cărții lui E.-A. Gutt este „Translation and Relevance. Cognition and Context".

O abordare teoretică a traducerii fără o teorie a traducerii.

Aplicarea TP în domeniul traducerii își propune să explice această practică în calitate de act de comunicare. Respectiv, notează E.-A. Gutt (2006), este necesar să se răspundă la două întrebări centrale: 1) Care procese, componente, structuri etc. mintale permit ca oamenii să exprime într-o limbă ceea ce s-a spus în alta? 2) Care sunt legile cognitive (relații cognitive de cauză-efect) de care depinde succesul sau eșecul unei traduceri?

E.-A. Gutt compară contribuția TP în domeniul traducerii cu contribuția fizicii în dezvoltarea ingineriei. O mai bună înțelegere a relațiilor cognitive de cauză-efect în comunicare poate îmbunătăți activitatea de traducere. Autorul menționează că abordarea sa ar putea duce la o perspectivă mai realistă asupra traducerii, deoarece aplicarea TP pune accentul, în primul rând, pe ceea ce traducerea poate sau nu poate obține.

BDD-A31878 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 09:10:47 UTC)

În accepția lui E.-A. Gutt, traducerea poate fi considerată un act de comunicare despre un alt act de comunicare, un fenomen înrudit cu citarea, la care se adaugă dificultatea de a trece de la o limbă la alta. TP pune în evidență, în contextul acestui tip de act de comunicare, rolul jucat de diferențele de context între destinatarii originalului și cei ai traducerii. Diferențele în cauză sunt o provocare semnificativă, posibil mai importantă decât problemele de limbă legate de schimbarea sistemului lingvistic.

TP distinge utilizarea descriptivă a limbii de utilizarea interpretativă. Un enunț este utilizat descriptiv atunci când scopul său constă în a informa despre o anumită stare a lucrurilor la care face referință. Un enunț este utilizat interpretativ atunci când scopul său constă în a informa despre sensul unui alt enunț. Pentru a atinge acest scop, enunțul utilizat interpretativ trebuie să aibă un sens similar cu enunțul original. Inițial, TP considera traducerea drept o actualizare a utilizării interpretative bazate pe similaritatea reprezentărilor semantice (formele logice) ale enunțurilor. E.-A. Gutt (1991/ 2000) crede că această abordare nu este adecvată. Similaritatea interpretativă dintre enunțuri nu trebuie definită în funcție de similaritatea reprezentărilor semantice (formele logice), ci în funcție de similaritatea interpretărilor lor. E.-A. Gutt preia, de la D. Sperber și D. Wilson (1995, p. 232), schema dimensiunilor descriptive și interpretative în utilizarea limbajului (v. figura 1) și indică unde în această reprezentare grafică poate fi localizată traducerea (Gutt, 2014, p. 214)[4].

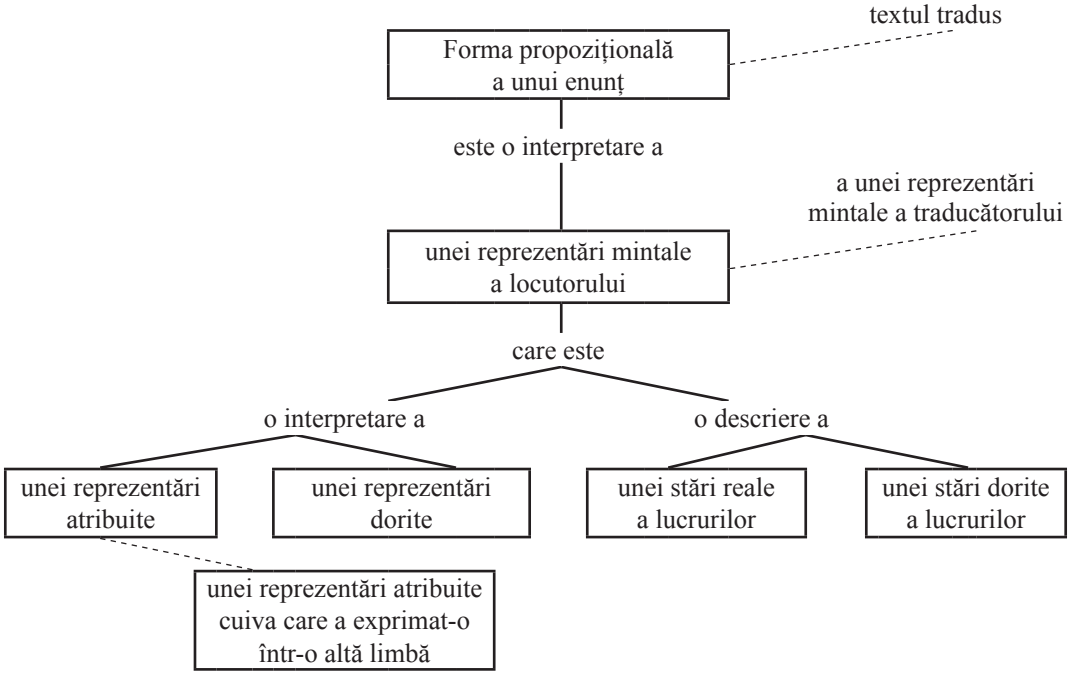

Fig.1. Traducerea – utilizare interpretativă a limbii

[4] Traducerea conținutului din figura 1 ne aparține.

BDD-A31878 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 09:10:47 UTC)

Astfel, în traducere forma propoziţională a enunţului, adică textul tradus, este o interpretare a unui gând al locutorului, adică al traducătorului, care, de fapt, este o interpretare a unui gând atribuit cuiva care l-a exprimat într-o altă limbă, adică în limba originalului. Consecinţa principală a acestui mod de a localiza traducerea în cadrul TP este că, în ultimă instanţă, traducerea reprezintă un proces de comunicare între traducător şi publicul-ţintă.

Deoarece interpretarea unui enunţ constă dintr-un set de ipoteze pe care acesta trebuie să le transmită, în abordarea lui E.-A. Gutt, două interpretări sunt similare în măsura în care transmit aceleaşi ipoteze. Această stare de lucruri permite ca similaritatea interpretativă dintre enunţuri să fie concepută ca un continuum, definit la o extremitate de situaţia în care nu se atestă nicio similaritate, adică nici o ipoteză nu este împărtăşită, iar la cealaltă extremitate, similaritatea interpretativă este completă – toate ipotezele fiind împărtăşite.

Luând drept reper punctul extrem al similarităţii maximale, E.-A. Gutt distinge două moduri de traducere: traducerea directă şi traducerea indirectă. Traducerea directă este definită drept un mod de comunicare interlinguală care îşi propune să transmită aceeaşi interpretare care a fost destinată textului original. Cu menţiunea obligatorie că la procesarea interpretării se utilizează informaţia contextuală a originalului. Este însă evident că informaţia contextuală este rareori identică, chiar pentru două persoane. Din acest motiv, E.-A. Gutt caracterizează traducerea directă, în primul rând, ca o relaţie de dependenţă: cu cât contextul unei traduceri directe este mai similar cu contextul originalului, cu atât interpretarea sa va fi mai similară cu interpretarea originalului.

Lingvistul german introduce noţiunea de „traducere directă” pentru a demonstra în ce măsură realizarea acestui scop, pe care îl putem identifica cu un adagiu secular, că traducerea trebuie să aibă acelaşi sens ca şi originalul, depinde de utilizarea informaţiei contextuale originale. Prin urmare, devine o necesitate, justificată cognitiv, faptul ca destinatarii unei traduceri să se familiarizeze cu contextul original dacă doresc să ajungă cât mai aproape de sensul originalului. În această ordine de idei, reamintim cum este definit contextul în cadrul TP pentru a sublinia că o familiarizare completă nu este în niciun caz trivială, iar unele aspecte chiar puţin probabilă, anume în virtutea unor parametri de ordin cognitiv: „Contextul cognitiv al unui enunţ este o construcţie psihologică, constituită din ambianţa cognitivă pe care interlocutorul o selecţionează pentru o submulţime a ipotezelor auditorului despre lume, folosite pentru a da enunţului o interpretare coerentă cu împrejurările comunicative generale. Acest context nu se limitează la ambianţa fizică sau la enunţurile care l-au precedat imediat, ci cuprinde şi aşteptări privind viitorul, ipoteze ştiinţifice sau credinţe religioase, amintiri despre diverse incidente, ipoteze culturale generale, păreri despre starea mintală şi psihică

BDD-A31878 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 09:10:47 UTC)

a vorbitorului; toate aceste elemente pot juca un rol în interpretare" (Costăchescu, 2019, p. 537; după Sperber, Wilson, 1995, p. 15-16).

Orice traducere care se deplasează de la punctul extrem al similarității maximale, adică își propune să obțină un grad de similaritate interpretativă mai mic, este inclusă de E.-A. Gutt în modul numit „traducere indirectă". Acest mod nu le cere destinatarilor să se familiarizeze cu contextul original, utilizând, de obicei, contextul-țintă curent al destinatarilor. Avantajul modului indirect de traducere constă în gradul înalt de comprehensibilitate spontană.

În ce privește diferențele de limbă, E.-A. Gutt consideră că similaritatea interpretativă în traducere depinde nu atât de comunitatea unor componente lingvistice concrete, cât de posibilitatea de a replica în limba-țintă indiciile comunicative mai abstracte semnalate de componentele lingvistice în cauză. Altfel spus, similaritatea interpretativă depinde de replicarea modului în care aceste componente indică pertinența mai mare a unor pasaje în raport cu altele. În capitolul dedicat traducerii a ceea ce este exprimat (explicaturile enunțului), E.-A. Gutt identifică 8 tipuri de indicii comunicative: indicii rezultate din reprezentările semantice, indicii rezultate din proprietățile sintactice, indicii rezultate din proprietățile fonetice, indicii rezultate din constrângerile semantice asupra pertinenței, indicii rezultate din clișee verbale, indicii rezultate din fenomene de onomatopee, indicii rezultate din valoarea stilistică a cuvintelor și indicii rezultate din proprietăți poetice bazate pe sunet (Gutt, 2014, p. 130-167).

În lumina celor prezentate *supra*, răspunsul lui E.-A. Gutt la cele două întrebări este: 1) Fenomenul traducerii poate fi explicat ca o interacțiune dintre capacitatea generală de a comunica (în sensul postulat de TP) și facultatea limbajului.; 2) Posibilitatea și limitele traducerii sunt determinate preponderent de procedura general-umană a înțelegerii, definită de relațiile cauzale dintre sens, stimul și context.

În virtutea acestor două răspunsuri, E.-A. Gutt conchide că, din punct de vedere cognitiv, nu este nevoie de o teorie specială a traducerii pentru a explica abilitatea umană de a traduce sau succesul/ eșecul traducerilor de a comunica. Abordarea lui E.-A. Gutt explică și de ce numeroase încercări de a defini în termeni clari în ce constă diferența dintre traducere și parafrază, dintre traducerea literală și traducerea liberă, și alte opoziții de acest gen, în funcție de similarități sau deosebiri dintre original și textul-țintă, nu au produs rezultate concludente. Dacă similaritatea interpretativă este un continuum, astfel de demarcații nu pot fi concepute drept puncte non arbitrare.

Nu vom reveni asupra argumentării noastre despre faptul că abordarea traducerii în cadrul TP nu prejudiciază legitimitatea și statutul traductologiei ca domeniu științific independent. Subliniem repetat doar faptul că ceea ce pune la dispoziție TP este o teorie a traducerii adecvate explicativ, în cadrul căreia se pot

BDD-A31878 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 09:10:47 UTC)

investiga și descrie o diversitate foarte mare de fenomene specifice (aparținând traductologiei), generate de interacțiunea componentelor „cogniție" și „context" în activitatea de traducere.

Comparată cu alte „teorii" ale traducerii, abordarea lui E.-A. Gutt a fost pusă sub semnul întrebării nu doar din motivul semnalat mai sus, dar și pentru că în raport cu cadrul teoretic (explicativ sau descriptiv) și teoriile anterioare, programul său de cercetare nu conține elemente devenite deja familiare în peisajul traductologic. Prin elemente familiare avem în vedere paradigmele foarte răspândite, de tip input–output, care investighează traducerea prin prisma comparării sistematice a inputului și outputului observabil în procesul traducerii. Prin urmare, există o lungă tradiție în care domeniul de referință al cercetărilor este perechea text-sursă – text-țintă. Programele de cercetare cu acest tip de paradigmă au drept obiectiv să stabilească regularități în relația dintre cele două texte în cadrul unor teorii tot mai sofisticate, care își propun să coreleze regularitățile în cauză cu factori externi ca parametrii socio- și istorico-culturali, printre care tradiția literară sau concepte ca „skopos".

TP și abordarea traducerii în cadrul TP sunt programe de cercetare care investighează competența ființelor umane de a comunica unele cu altele. Respectiv, domeniul de referință va fi foarte diferit. Evident, textele-sursă și textele-țintă joacă un rol important, dar ele sunt, în primul rând, surse de date care permit să se emită un șir de presupuneri despre facultățile mintale implicate în procesul de traducere. Odată ce aceste facultăți sunt înțelese, este posibil de înțeles nu doar relația dintre input și output, dar, mult mai important, și efectele comunicative pe care acestea le au asupra destinatarilor.

Cercetările orientate pe investigarea competenței de traducere (cum este cea a lui E.-A. Gutt) țin seama de o gamă variată de parametri. Ele nu minimizează influența factorilor istorici, culturali, sociali etc. asupra performanței traducătorilor și așteptărilor destinatarilor. Diferența principală dintre acest tip de program de cercetare și programele de cercetare de tip input-output constă în faptul că factorii respectivi nu sunt tratați prin elaborarea unor sisteme de clasificare sau subsisteme teoretice, ci în calitate de elemente naturale ale backgroundului contextual pe care traducătorul și destinatarii îl aduc cu sine în actul de comunicare. Noțiunea sau noțiunile de „traducere" favorizate de un anumit grup sau subgrup cultural, noțiunile de „gen" care ar putea determina ce „tip" de traducere ar fi cel mai potrivit pentru anumite tipuri de texte, convențiile sau ideile despre ce înseamnă un text „literar" etc. – toate aceste elemente sunt luate în considerare în calitate de ipoteze contextuale întreținute de traducător și destinatari (*ibidem*, p. 204-207).

În încheiere, am dori să completăm prezentarea modelului teoretic propus de E.-A. Gutt cu o descriere a modului în care ar trebui să fie organizată practic activitatea traducătorului potrivit sistemului de coordonate definit de TP. La prima

BDD-A31878 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 09:10:47 UTC)

vedere, s-ar putea crea impresia că modelul respectiv nu admite existența unor reguli, norme, orientări sau generalizări cu privire la practica traducerii. Totuși, ceea ce postulează modelul este că traducătorul poate beneficia substanțial aplicând tot acest corpus normativ, dacă este conștient de faptul că regulile respective nu au o valoare intrinsecă, ci sunt valoroase doar cu referință la situația contextuală în care au fost elaborate. Regulile sau normele adecvate pentru un anumit context pot fi inacceptabile pentru un altul. Dincolo de a educa unui practician o viziune critică asupra aspectelor normative în traducere, TP are meritul de a-l ajuta să ia decizii privind performanța sa și în acele situații pentru care încă nu au fost elaborate reguli sau principii directoare. Procesul decizional se poate construi în concordanță cu principiul de bază al TP, și anume: comunicarea este ghidată și coordonată de căutarea pertinenței optimale în raport cu un anumit context.

Prin urmare, sarcina traducătorului poate fi declinată conform următoarelor componente:

● Traducătorul trebuie să se familiarizeze plenar cu cunoștințele de fundal pe care emițătorul le-a considerat parte a contextului intenționat pentru interpretarea textului original.

● Analizând textul, traducătorul trebuie să determine, pentru fiecare moment, efectele contextuale care se doreau a fi produse în contextul original. Astfel, traducătorul trebuie să formuleze o ipoteză globală despre interpretarea intenționată pentru original, adică să determine explicaturile și implicaturile acestuia.

● În continuare, pentru fiecare enunț din limba-sursă, traducătorul va construi un enunț în limba-țintă selectând pentru acesta proprietăți ale limbii-țintă care vor duce la o interpretare similară cu interpretarea originală în măsura în care ea va fi coerentă cu principiul pertinenței pentru publicul-țintă (*ibidem*, p. 232).

Din acest mod de a (des)compune procesul, devine clar că traducerea bazată pe TP se concentrează primordial pe compararea interpretărilor, nu pe reproducerea cuvintelor, construcțiilor lingvistice sau a trăsăturilor textuale. Concepută în acest fel, cercetarea traducerii atrage atenția asupra unui șir de întrebări foarte interesante despre capacitățile gândirii umane. De exemplu, cum se descurcă cogniția traducătorului cu sarcina de a procesa un enunț într-un context proiectat, diferit de propriul context de referință. Cum variază intuițiile traducătorului despre ce este pertinent în funcție de caracterul contextului: contextul autorului, contextul traducătorului, contextul destinatarului. Chestiunea similarității interpretative generează problematici foarte practice, care pot depăși cadrul traducerii *stricto sensu*, necesitând eforturi suplimentare pentru a ajusta contextul publicului-țintă. Uneori, traducătorul poate el însuși completa un context lacunar. În alte cazuri, diferențele contextuale sunt atât de mari, încât sunt necesare eforturi care ar depăși resursele traducătorului și ar impune stabilirea unor canale de comunicare adiționale în raport cu traducerea (*ibidem*, p. 231).

BDD-A31878 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 09:10:47 UTC)

Aceste constatări legate nemijlocit de activitatea de traducere au consecințe directe asupra domeniului de formare a traducătorilor. Misiunea formatorilor va consta nu doar în a-i face pe cursanți să conștientizeze non-universalitatea regulilor, dar și să le dezvolte competențe de a produce o comunicare eficientă în situații pentru care încă nu sunt prevăzute reguli sau norme. Din fericire, abilitățile respective fac deja parte, în măsură mai mare sau mai mică, din experiența noastră de locutori. Pentru a ne convinge de acest lucru, este suficient să observăm cum variem cotidian performanța noastră comunicativă.

Referinţe bibliografice:

CHESTERMAN, Andrew. *Memes of Translation*. *The spread of ideas in translation theory*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 2016.

COSTĂCHESCU, Adriana. *Pragmatica lingvistică*. *Teorii*, *dezbateri*, *exemple*. Iași: Institutul European, 2019.

DAWKINS, Richard. *Gena egoistă*. București: Publica, 2019.

GUTT, Ernst-August. *Translation and Relevance*. *Cognition and Context*. New York: Routledge, 2014.

GUTT, Ernst-August. Approaches to Translation: Relevance Theory. În: *The Encyclopedia of Languages and Linguistics*. Amsterdam: Elsevier, 2006.

LUNGU-BADEA, Georgiana. *Tendințe în cercetarea traductologică*. Timișoara: Editura Universității de Vest, 2005.

SPERBER, Dan, WILSON, Deirdre. *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell, 1995.

TOURY, Gideon. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 2012.

BDD-A31878 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 09:10:47 UTC)